

бити погођени због служења свог обавезног рока. Не може се с једне стране прокламовати начело једнакости грађана пред законом и начело о подједнакој доступности свих јавних служби свим грађанима, а с друге стране обавезне војне обвезнике који врше своју највишу дужност служења у Армији, са пуним радним временом, најчвршћом дисциплином, са крајњим пожртвовањем и са небројеним доприносима у материјалној изградњи земље, стављати у неповољнији положај од оних грађана који су неспособни за вршење војне обавезе или ослобођени од ове обавезе. Многи разлози говоре у прилог признавања обавезног војног рока у радни односно пензијски стаж. Не смео бити спутани старим концепцијама о појму војног обвезника да он теоријски јесте принудни службеник али да ипак није службеник јер је његова служба највиша дужност и да му отуда не треба признати у радни, па ни у пензијски стаж ни време које он потпуно посвећује заједници. Остајући при концепцији, већ прихваћеној у нашој теорији да су војни обвезници принудни односно обавезни службеници по специјалном закону, морали бисмо кренути корак даље и признати обавезни војни рок и као радни односно пензијски стаж заједно са свим последицама признавања тог стажа (унапређење, право на дечји додатак и годишњи одмор).

Решавањем овог питања ускладили би правни положај војних обвезника са развојем наше друштвене стварности и уједно обезбедили и поштовање начела једнакости грађана пред законом.

Д. Ђ. Денковић

ДРУШТВЕНА СВОЈИНА

I. Друштвена својина је посебан облик колективне својине, који раније није био познат, и то је довољно да нам објасни спор о њеној правној природи, који се код нас још води са неумањеном жестином. О томе шта је друштвена својина и који односи постоје на предметима друштвене својине, а нарочито која је правна природа односа између предузећа и друштва у погледу те својине, предложено је више објашњења и створено више теорија.

Објашњење постанка већег броја теорија о друштвеној својини може се наћи у настојању да се потпуно нови односи, настали у области својине, обухвате старим појмовима. То је једна општија појава која се среће у свим областима људске делатности, а која се заснива на закону економије напора. Кад се прати историја институција једне средине и њихова правна организација примећује се да се не само мање него и веће друштвене промене поимају и описују помоћу појмова и формула које више не одговарају новом стању, уз мању или већу употребу фикција. И овде као и другде људи се служе старим инструментима, поступају по навизи, економично напор. Али, постоји граница преко које тај начин поступања престаје бити користан, те је за нове односе потребно створити нове

појмове. Фикције су изванредно корисно средство за развијање права, али преко извесне мере оне престају бити то и ономогућују да се види стварност. Промене у друштвеним односима захтевају нове интелектуалне инструменте помоћу којих би се оне могле непосредно и потпуно да схвате и изразе.

Полазна грешка многих правника при покушају да схвате друштвену својину је у томе што су се у том свом настојању служили правним појмовима атомизованог грађанског друштва. Основе имовинског права у том друштву су индивидуална својина и аутономија воље, а основни правни појмови су личност, субјективно право, уговор и одговорност. У погледу привредне активности начело је: свака за себе, а узајамни односи регулишу се уговором, чија повреда повлачи одговорност. Личности се боре међу собом, конкуришу једна другој. Друштвеном напретку не смета што оне уништавају привредно једна другу. Накнада штете потпуно замењује извршење. Друштво је индиферентно према пропасти неке количине добара коју је уговорник одбио да прими због тога што не одговара уговорним условима.

Сасвим обратно, данас је својина главних средстава за производњу друштвена, привредном активношћу управља друштво у општем интересу, само је уговор остао средство размене, али у уским, законом одређеним оквирима. За разлику од индивидуалне својине, друштвена својина изражава друштвену солидарност, због тога су за схватање односа који се јављају у тим оквирима појмови личност и субјективно право од мале користи. За нове правне односе који настају на тим новим основима потребно је створити и друге, нове појмове који ће изражавати ту солидарност. Очигледно је да су погрешна сва схватања која у привредним предузећима виде пре свега личност, правна лица, која учествују у слободном промету као појединци у грађанском друштву, а у њиховим овлашћењима на друштвеним средствима, њихова субјективна права. Субјективно право је израз независности и суверености лица у одлучивању, а предузећа нису ни издалека независна и суверена. Она имају овлашћења да на одређени начин и у одређеном циљу управљају и располажу деловима друштвене својине. Њихов постанак зависи од друштвених органа. У извесној мери то важи и за њихово функционисање. Њихова активност је организована према друштвеним плановима у општем интересу и у интересу радног колектива. О правној личности предузећа и о њиховим субјективним правима може се говорити само са великом уздржљивошћу и не без опасности конфузије. Ти појмови биће и даље корисни у области друштвеног књиговодства и да би се разумело иступање предузећа на тржиште, али се ни при томе не сме изгубити из вида да су границе активности предузећа вишеструко одређене.

За схватање правног положаја предузећа није важно истаћи да је оно правно лице, већ да је то друштвена радна организација, скуп радних људи којима су предата одређена друштвена средства да привређују за себе и за друштвену заједницу, употребљавајући их и располажући њима на одређени начин и под одређеним условима. Оно се не поставља према друштву, као што се то чини кад му се подвлачи карактер правног лица.

Оно је израз друштва, манифестација солидарности на којој је друштво засновано. Средства су друштвена и њих употребљава и њима располаже друштвена радна организација на начин који је друштво одредило. У тим условима не може се говорити ни о каквој својини предузећа, ни потпуној ни подељеној, а друштвена својина појављује се као нов, сасвим одређен појам.

Друштвена својина је јединствена. Она припада друштву као целини и мора бити употребљена у интересу друштва. Ради постизања те сврхе њени делови предају се појединим радним организацијама да је искоришћавају за себе и за друштво. Предузеће нам се тако појављује не као правна личност, носилац права својине, потпуне или делимичне, на друштвеним средствима, ни као заступник друштва, јер дела истовремено и за себе и за друштво, већ као облик привредне активности самог друштва.

II. Ако сада погледамо поближе текстове Преднацрта Устава, видећемо да се њихова поједина решења у овој области, ако се скупе заједно и повежу, слажу са напред изнесеним теоријским погледима.

Према чл. 8, ст. 1: „Средства за производњу и друга средства друштвеног рада, као и рудна и друга природна богатства, друштвена су својина и као таква неotuђива су.“ Тиме је одређен предмет друштвене својине и њен искључив карактер.

Као и свака друга својина она садржи разна овлашћења, између осталог и овлашћења да се располаже стварима на којима се налази. Зато исти текст (чл. 8) у наредном ставу продужује: „Располагање појединим средствима за производњу и другим стварима у друштвеној својини и друга правна овлашћења према њима одређују се законом у складу са природом и наменом тих средстава и ствари“. Преднацрт каже да је радна организација носилац тих овлашћења према оним средствима којима управља (чл. 14, ст. 2), а онда додаје да она „може отуђити поједина средства за производњу и друга средства рада или на други начин њима *располагати*“, — што су овлашћења која у погледу приватне својине има само сопственик. Али наш текст се не задржава на томе, него одмах продужава да радна организација може тако поступати „*уз обавезу да очува несмањену укупну вредност друштвених средстава којима управља*“ (чл. 14, ст. 3). И то везивање стварноправних овлашћења са обавезом очувања несмањене вредности друштвених средстава, што значи нужну, непрекидну реалну суброгацију, искључује сваку могућност да се у овлашћењима радних организација на друштвеним средствима види потпуно или делимично право својине на тим средствима, или које било друго раније познато право.

На ову повезаност овлашћења радних организација на друштвеним средствима и обвезе очувања тих средстава Преднацрт се осврће описујући самоуправљање радних људи, и ту истовремено одређује обавезну сврху активности радне организације. „Самоуправљање радних људи на основу друштвеног рада обухвата нарочито њихово *право и дужност*: [...] да одлучују о потреби друштвених средстава и о њиховом располагању и да ова средства економски целисходно користе ради *постизања највећег ефекта* за радну организацију и друштвену заједницу, да обез-

беђују развој материјалне основе свога рада и да испуњавају обавезе организације према друштвеној заједници“ (чл. 9, ст. 1, тач. 3). И ова овако одређена сврха активности радне организације, коју ова врши помоћу друштвених средстава, не дозвољава да се изоловано посматрају овлашћења радне организације на друштвеним средствима и да се у тим овлашћењима виде класична субјективна права. „Субјективна права“ радне организације састоје се више у дужностима (кад већ морамо да се служимо старим појмовима) да друштвена средства употребљава у прецизно одређеним границама своје делатности, ради постизања циља који јој је јасно одређен.

Ако са права својине пређемо на посматрање саме радне организације, она је „самостална самоуправна организација“ (чл. 14, ст. 1) и „има својство правног лица“ (чл. 14, ст. 2). Већ смо видели да се правна овлашћења радне организације на друштвеним средствима одређују законом (чл. 18, ст. 2). На један општији начин Преднацрт на једном другом месту каже: „Радна организација врши своју делатност у складу са Уставом, законима, друштвеним плановима, статутом и другим на закону заснованим прописима“ (чл. 14, ст. 4). Она је органски део друштва, и то се огледа како у њеном организовању, тако и у њеном функционисању. Друштво је заинтересовано да и једно и друго буде како треба. „Законом се може утврдити да статут у целини или поједине његове делове потврђује орган друштвено-политичке заједнице“ (чл. 18, ст. 3). Затим: „Законом се може утврдити обавеза доношења и поступак за доношење појединих општих аката радних организација и могу се изузетно предвидети, кад то траже општи интереси, одређена овлашћења надлежног органа друштвено-политичке заједнице у погледу доношења ових аката“ (чл. 18, ст. 4).

Удаљеност од појма „правне личности“, скројеног према појму „личности“ у имовинском праву грађанског друштва огледа се и у другим неким текстовима Преднацрта. Ради потпуности овог сумарног прегледа довољно је навести прописе о распуштању органа управљања радне организације и о њеном укидању. „Органи управљања радне организације могу, под условима и по поступку предвиђеном законом, бити распуштени само ако је организација тешко повредила закон или ако је својим пословањем битно оштетила друштвене интересе“ (чл. 20, ст. 1). А затим: „Привредна организација може, под условима предвиђеним савезним законом, бити укинута ако је у немогућности да обнавља друштвена средства за производњу и друга средства рада или да испуњава друге законом одређене обавезе“ (чл. 20, ст. 2).

Сви наведени текстови показују да „правна личност“ радне организације има врло мало заједничког са правном личношћу са којом се срећемо у имовинском праву грађанског друштва. Тај појам данас више спада у технику друштвеног књиговодства него у основе имовинског правног поретка.

III. Да закључимо.

Друштвена својина је нова појава која се не може ни дефинисати ни описати помоћу традиционалних појмова имовинског права.

Израз „друштвена својина“ добро је нађен да се најприближније наговести њена садржина. Уосталом, у сличним пословима важније је дефинисати садржину појма него наћи тачну реч којом би он био обележен.

Ако би помоћу материјала садржаног у појединим текстовима Преднацрта покушали да дефинишемо друштвену својину, онда бисмо могли рећи: Друштвена својина је искључиво и неогуђиво право својине друштва на извесним стварима (чл. 8, ст. 1), којима управљају и којима располажу и које економски целисходно користе (чл. 9, ст. 1, тач. 3), на начин одређен законима и друштвеним плановима (чл. 14, ст. 4), друштвене радне организације ради постизања највећег ефекта (чл. 9, ст. 1, тач. 3), у интересу радне организације, радних људи и друштвене заједнице (чл. 10, ст. 1).

Михаило Константиновић

ФИНАНСИЈСКА ФУНКЦИЈА У ПРЕДНАЦРТУ УСТАВА

1. Од непосредног је интереса знати који се подаци из домена финансијске функције обично уносе у уставае. У том погледу законодавства се знатно разликују. Има земаља, у не малом броју, чији основни закон садржи само једну једину финансијску одредбу (по правилу о легалитету пореза); као што има устава у којима се утврђују, у лапидарном стилу, основни принципи финансијске политике и предвиђају права и обавезе грађана у вези са порезима, буџетом, кредитом и контролом. У неким уставима положене су основе читавих комплекса финансијских. Вајмарски устав на пример кроз десетину чланова разрађује питање финансијских односа између државних органа. Слично је са Уставом Швајцарске. Истом проблему је у Аустрији намењен један специјалан закон који је анекс уставу (Finanzverfassungsgesetz). Устав-модел свеобухватног и централног излагања финансијске материје је Устав Финске. С друге пак стране, постоје и такви устави у којима се финансијском фактору скоро и не посвећује пажња.

2. У Преднацрту Устава ФСРЈ финансијска питања третирана су много опширније него у Уставу од 1946: о финансијским институцијама говори се на преко 30 места. Разуме се, њихово излагање није шаблонизирано: неке финансијске категорије су дате са више појединости, док је о другим речено мање (буџет) или ништа (државни зајмови). Пада у очи у којој је мери у Преднацрту истакнут организам државних расхода (опширност коју нисмо нашли у другим уставима). Устав од 1946. не помиње расходе. Преднацрт им међутим резервише неколико чланова. Истакнута је њихова економско-организаторна улога: да служе развитку националне привреде и проширењу материјалне основе друштвено политичких колективитета (чл. 30). Консеквентно је заступана идеја о улагању друштвене заједнице у „бржи развитак недовољно развијених република“ (чл. 31, 112); утврђена је потреба за установљењем посебног фонда федерације за финансирање неразвијених крајева (чл. 113). Први пут је предвиђена распо-